

Slobodan Vladušić

VEŠTO KORMILARENJE ČITALAČKIM BRODOM

(Vladislava Gordić Petković, *Na ženskom kontinentu*, Dnevnik, Novi Sad, 2007)

Počeu ovaj tekst malom anegdotom, ako je to uopšte anegdota, a ne čista budalaština: naime, nedavno sam učestvovao na jednom naučnom skupu, gde sam imao priliku (ili nepriliku) da slušam i gledam izvesnu individuu sa jedne od katedri za strane jezike nekog od naših fakulteta. Bilo je tu: metodološke smušenosti, bigotnih uvida, nedotupavnog brćkanja u političkom plićaku, užasavajućeg stila izlaganja koji je rečeničkim konstrukcijama tipa: *ima tu...* (trolova, čarobnjaka, itd.) najviše podsećao na neki mutantski anglo-srpski jezik, a pre svega na javno prebrojavanje redova posvećenih zadatom autoru u kakvoj enciklopediji književnosti, kao vrhunske potvrde vrednosti *istoga*.

Ipak: takve epizode u životu jednog hermeneutičara preko su potrebne. Tumač književnosti tako neposredno dolazi do svesti o opasnosti koja ga vreba, a ta je da se pretvori u autora beležaka o nekoj pesmi, ili književnom delu uopšte, onih beležaka koje su jednom nemačkom romantičaru zalčile na *anatomska predavanja o nekom pečenju*. Putem ovakvih interpretatorskih katastrofa ponovo se dolazi do onih temeljnih pitanja koja smo tako lako spremni da zaboravimo, ili da odgovor na njih, premestimo u sferu metodoloških trendova. Otuda, vrlo često, ličnu dimenziju odgovora žrtvujemo sveprisutnoj manufakturi konsenzusa, koja podseća na one autoritete koji ljudsko mišljenje drže u stanju permanentne *maloletnosti*, da upotrebimo tu sliku, vrlo dragu jednom filozofu sa nemačkog govornog područja.

A pitanju su, prividno, banalno opšta: kako pisati o književnosti? Kako čitati književnost i domaću, i stranu? Kakav je značaj tog pisanja i čitanja?

Ponavljam *i domaću i stranu*, jer to je, čini mi se, sudbina sa kojom se suočava svaki relevantni domaći stručnjak za strane književnosti. To pokazuje i knjiga Vladislave Gordić Petković, autorke koja je, kao što je poznato, po vokaciji anglista. Otuda ne čudi što su glavni junaci knjige *Na ženskom kontinentu* pripadnici engleske književnosti: Viljem Šekspir, Emili Bronte, Sara Voters, kojima opet treba dodati i neke sporedne junake poput Henrija Džejmsa, Semjuela Beketa, Harolda Pintera, Ernesta Hemingveja. Ipak, to ne znači da je ova knjiga zatvorena u granice književnosti na engleskom jeziku: sasvim suprotno, ona je sva u znaku komparacije. Tako se između korica knjige *Na ženskom kontinentu* nalaze i uporedna čitanje Sare Voters i Judite Šalgo, odnosno Ernesta Hemingveja i Antonija Isakovića, kao i razmišljanje o šekspirovskim likovima i motivima u savremenoj srpskoj drami i posebno zanimljiv tekst o urbanoj topografiji u američkoj i srpskoj prozi. Grupi tekstova komparativističke provenijencije treba dodati i one radove u kojima autorka precizno i argumentovano ukazuje na previde u srpskim prevodima *Hamleta* i *Orkanskih visova*.

Ako je komparativni metod prva od mogućih niti vodilja kroz tekstove sakupljene u ovoj knjizi, druga, u najmanju ruku podjednako važna, jeste ideja koju metaforički imenuje

i naslovna sintagma: *ženski kontinent*. Ova sintagma ilustruje posebnu pažnju koja autorka obraća na ženske likove u muškoj prozi (recimo, kod Sterije ili Aleksandra Tišme), odnosno na dela domaće i strane *ženske književnosti*. U svojim tekstovima V. Gordić Petković objedinjuje dijahronijsku i sinhronijsku perspektivu ženskog pisma, pa tako posebnu važnost u ovoj knjizi ima roman Emili Bronte *Orkanski visovi*, odnosno opus Sare Voters, te ženska proza u srpskoj književnosti devedesetih, pre svih Judita Šalgo.

Feministička kritika danas ima ugled koji zaslužuje. Rodno čitanje književnosti donelo je bezbroj dragocenih uvida, koji bez takve vrste osetljivosti svakako ne bi mogli biti uočeni. Međutim, sva je prilika da je kob *banalizacije* nasrnula i na ovaj metodološki pravac. Uzmimo za primer Dučića. Naime, čitati Dučićeve tekstove kao uzus mizoginije nije naročito veliki hermeneutički izazov; veći bi svakako bio pokazati ambivalentan odnos prema ženi u poeziji srpske moderne, ili tamo gde se dijalektika mržnje i obožavanja (svetovne) žene dramatično razotkriva, a to znači u Renesansi. Ovako, Dučić se artikuliše kao svojevrsni *neprijatelj*, da bi se u sledećem koraku svakom onom ko to ne prizna, (bilo muško, ili još gore, žensko) nalepila etiketa patrijarhalnog ekstremiste: rezultat je parcelizacija književne republike, koja u krajnjem i najbanalnijem svom obliku završava rečenicom tipa: „Šta me briga za Crnjanskog“ (jer je muškarac).

Ukoliko je šifra ovako shvaćene feminističke kritike raspadanje književnosti na nebreno sitnih književnih mesnih/ polnih/ manjinskih zajednica onda je feministička kritika Vladislave Gordić Petković odličan primer kako se osetljivost za rodne odlike književnosti ne mora pretvoriti u proizvodnju neprijateljstava i osiromašivanje književnosti. Tako, recimo, u tekstu „Motivi i modeli ženskosti: ženska proza devedesetih“ autorka u jednoj fuzniti vrlo argumentovano podrija uvreženo mišljenje nekih muških kritičara i književnih istoričara koji žensku književnost poistovećuju sa neliterarnom, umetnički bezvrednom prozom. Značajno je, međutim, primetiti da ova napomena ne vodi do jedne vulgarne, polno-političke podele na našu (žensku) i njihovu (mušku) prozu. Ocrtavajući moguće izbore po srodnosti spisateljica kojima je poklonila pažnju, Vladislava Gordić Petković ih, zapravo, *uzglobljuje* u jednu *mešovitu*, što znači pre svega, *književnu* tradiciju. Ovako komponovan, njen tekst s pravom obraća pažnju čitaoca na jedan zanemareni aspekt savremene srpske književnosti, a da pritom ne *politizuje* žensku poziciju, pri čemu ovde imam u vidu šmitovsko značenje reči politika.

Tako dolazimo i do pitanja koje sam postavio na početku ovog teksta: kako čitati književne tekstove? Iako u knjizi Vladislave Gordić Petković ne postoji nijedan tekst koji deciderano odgovora na ovo pitanje, čini se da prvo poglavlje teksta „Šekspirove senke“ pruža mogućnost da se taj odgovor rekonstruiše. Govoreći o zastarevanju kritičkog mišljenja, autorka se pita: „Otkud tolika potreba da se mrtvo mišljenje kači na živo tkivo teksta?“ Ideju mrtvog, zastarelog kritičkog mišljenja ona vidi kao rezultat procesa u kome čitalačko Ja posvećuje sebe Šekspiru, umesto da njega, Šekspira, prisvoji ili pridoda sebi „onako kako to samo potrošiva masovna kulture može i ume“. Ovakva poetika čitanja Vladislave Gordić Petković ukazuje nam na jasnu svest o modernosti. Ta svest nam pomaže da uočimo kako je Šekspir, od idola koji se *objektivno* obožava, postao građa koja služi za oblikovanje vlastitog, *subjektivnog* viđenja Šekspira. To je, naime, način na koji potrošačka kultura obožava, odnosno ikonizuje ključne figure visoke umetnosti. Kao rezultat subjektivizovanja

Šekspira nastaje, recimo, eksperimentalna postavka njegovih drama koja u sebe uključuju savremenu tehnologiju (internet, recimo) i jezik te tehnologije.

Rezime autorke otuda je lako pojmljiv i očekivan: „Šekspira osavremenjujemo kako bismo ga prikazali u svetlu njegove univerzalnosti“. Ova ideje Vladislave Gordić Petković dobija na težini u kontekstu mišljenja granica pojma humanog, kakvo se javlja, recimo, u Sloterdajkovom tekstu „Pravila za ljudski vrt“. Sloterdajk tu izlaže i obrazlaže obrt u procesu humanizacije u kome se pre sluti nego opisuje zamena književnosti kao instrumenta humanizacije tehnikama bioinženjeringa. U tom smislu, razumljivo je zašto se Sloterdajkov tekst otvara metaforom knjige kao pisma prijatelju, da bi se na kraju ta prijateljska pisma pretvorila u nepodignutu poštu, u prašnjave objekte u nekoj anonimnoj arhivi.

Čitana u tom svetlu, ili u toj tami čitanja, knjiga Vladislave Gordić Petković jeste svojevrсна poetika čitanja i odgovor na pitanje kako još čitati, tačnije kako u knjigama još uvek prepoznati *pisma prijatelja*. Ako postoji poenta knjige *Na ženskom kontinetnu*, onda to je njen zahtev da se čitanjem *osavremeni* tekst, što znači da se uz punu svest o savremenosti sugerišu značenja koja on može imati pre svega za nas (a ne za sebe, odnosno za epohu u kojoj je nastao). Univerzalno značenje postaje, dakle, naše značenje, značenje naše epohe.

U toj operaciji osavremenjivanja pisama pristiglih iz prošlosti očitava se još jedna dragocena osobina Vladislave Gordić Petković: radi se o njenoj veštini da vlastito pisanje izmakne domašaju dve tipične percepcije modernog: one što moderno vidi kao vilu koja ispunjava sve želje, i druge, oprečne, za koju se moderno pojavljuje u liku čudovišta. Lišena potrebe da modernost umotava u idelogeme koje bi je priklonile jednom ili drugom carstvu, knjiga Vladislave Gordić Petković možda bi najbolje bila predstavljena slikom čita-lačkog broda čije će se rečenice, poput jedara, nadimati pod silinom modernih vremena, ali čije kormilo još uvek odlučuje u kom pravcu će se brod kretati.